

Å stoppe vinden

Noen refleksjoner rundt N. R. Thelles bok
«Hvem kan stoppe vinden»¹

KNUT ALFSVÅG

Hva skjer når religionene møtes? Hva skjer når representanter for forskjellige trosoppfatninger kommer sammen og deler sine opplevelser og erfaringer? Spørsmålet har alltid vært aktuelt i forbindelse med kristent misjonsarbeid, og blir det i økende grad ettersom møtet mellom religionene ikke lenger er noe som bare skjer i Asia og Afrika, men er blitt en del også av den europeiske, den norske virkelighet.

Forfatteren av denne boken har mye å bidra med til refleksjoner omkring dette. Den er skrevet på bakgrunn av hans erfaringer som misjonsprest i Japan, et arbeid som for hans vedkommende førte til adskillig kontakt med representanter for annen tro, særlig japansk buddhisme. Klart og inntrykksfullt skriver han om sine opplevelser, og deler også med leseren en del av de tanker han etter hvert har gjort seg om religionsmøtet. Som misjonsprest i Japan er jeg selv blitt engasjert og utfordret av Thelles framstilling, og vil gjerne dele med NOTM's lesere noen av de refleksjoner jeg selv gjør meg. Dette blir derfor ingen bokanmeldelse i vanlig forstand, men vel så mye en drøftelse av enkelte problemstillinger jeg synes blir aktualisert i møte med denne boken.

Det er ingen tvil om at Thelle har maktet å trenge adskillig lenger inn bak overflaten av japansk religiøsitet enn det de fleste misjonærer klarer. Derfor har boken adskillig å gi, ikke minst som hjelp for misjonærer til å få litt bedre tak på hva japansk religiøsitet og japansk buddhisme kan være. Slik en møter den i dagliglivet, kan tradisjonell japansk religiøsitet virke nokså overfladisk, som lite mer enn litt håndklapp foran husalteret og buddhistpresten på motorsykkel på vei til neste sjelemesse, uten at så svært dype trosoverbevisninger synes å være involvert i noe tilfelle. Thelle kjenner selvfølgelig også den siden av japansk religion. Men hans store fortjeneste er at han tar oss med innenfor denne fasaden og viser

oss noe av rikdommen i det religiøse liv som utfoldes der: Der finnes mennesker som tar Japans religiøse tradisjoner på alvor, og som nettopp derfor finner – og kanskje også kan lede andre til – verdener av innsikt og opplevelse en i utgangspunktet ikke ser.

Thelle ser religionsmøtet både som risiko og berikelse. En risiko, fordi en møter verdener en ikke kjente, og derfor kan en på forhånd ikke vite hvor dette møtet vil føre en. Kanskje kommer en dit en ikke tenkte, kanskje må en gi opp sin egen tro og erstatte den med en annen? Men også som berikelse, fordi mennesker som tar religion og religiøse tradisjoner på alvor, alltid vil ha noe å gi hverandre, også der religionsmøtet fører til at en velger å forbli i sin opprinnelige tro.

Thelle gjør her ingen unntak for kristne. Også vi bør kunne la oss utfordre og berike av religionsmøtet: Det finnes innsikt og erfaring av verdi også i andre religiøse tradisjoner enn vår. Vi bør ha en tro som er stor nok til å kunne akseptere det og lære av det. En engstelig fastholdelse av egne trosposisjoner er intet ideal for Thelle. Religionsmøtet kan bare være ekte der mennesker tar sjansen på å la sin tro berikes av det som er annerledes på en slik måte at en også aksepterer risikoen for at den skal bli borte. Da vil en, ifølge Thelle, virkelig også kunne oppleve å få den ny og beriket tilbake.

Jeg tror Thelle klarer å vise eksempler på at dette kan være rett. Ikke overraskende er det særlig fra zen-buddhismen han har møtt nye impulser som viser seg å være en berikelse. Det er en opplevelse som i og for seg ikke er ny, hverken i kirkens eller religionenes historie. De erfaringer mennesker gjør seg når de søker stillheten og konsentrasjonen, vil i ikke liten grad kunne utnyttes også av dem som søker med bakgrunn i andre tradisjoner. Og det er vel egentlig ingen tvil om at zen med sin sans for det enkle og det vesentlige, har adskillig å gi til kristne som kan bli så travelt opptatt med de mange ting, inklusive det å fortelle andre om sin tro, at de selv mister kontakten med kilden, med det vesentlige. Ikke minst på det punkt tror jeg Thelles erfaringer med zen burde kunne være et givende utgangspunkt for selvprøvelse, både for Japan-misjonærer og andre.

Det er formidlingen av dette møtet som er Thelles primære anliggende, ikke den prinsipielle avklaring av forholdet mellom kristen tro og annen tro. Han har utvilsomt gode grunner for å prioritere akkurat slik. Drøftelser av dette problemet, skrevet av kristne teologer, har nok ikke alltid hatt tilstrekkelig nærkontakt med det; det er ofte blitt abstrakte, prinsipielle framstillinger uten at de andre religioner egentlig kommer til orde. Etter hvert som religionsmøtet blir daglig virkelighet også for andre enn misjonærer, er det klart at slike framstillinger i

økende grad vil føles fjerne og uaktuelle. Thelle har slik et klart fortrinn. Hans bok er et personlig vitnesbyrd fra en kristen som *har* møtt de andre, og som slik sterkt og konkret *har* gjennomlevd utfordringen fra religionsmøtet. Slik har Thelles bok adskillig å gi som bakgrunn for den videre teologiske debatt om disse ting.

Likevel kunne en nok kanskje ha ønsket at også Thelle hadde gått noe lenger når det gjelder en prinsipiell avklaring. Han velger til tider en nesten skjønnlitterær framstillingsform, med stor sans for talende bilder og lignelser. Sannsynligvis er det et bevisst valg; jeg antar Thelle mener at sannheten om disse ting ikke er noe som enkelt og entydig lar seg fastholde med begrepsdefinisjoner. Thelle representerer nok også slik et nyttig korrektiv til mye tradisjonell teologi. Bibelen er jo også en bok som sier det vesentlige i bilder og lignelser, noe teologien for tiden er travelt opptatt med å gjenoppdage etter at det har vært et nokså fraværende perspektiv temmelig lenge. Kirken har likevel aldri vært redd for å definere og begrepsmessig fastholde sin tro, om nødvendig også i klar og eksplisitt avvisning av avvikende oppfatninger. Allerede oldkirkens bekjennelsesdannelse viser jo klare eksempler på dette. Kirken har slik helt fra starten av funnet det nødvendig å bruke både det begrepsmessig stringente og det poetiske nyskapende i formidlingen av sin tro, og det er mye som tyder på at en slik har pekt på en balanse vi ikke uten videre skal forsøke å forrykke.

Thelles tankemodell er likevel helt klart Kristus-sentrert. Han gir dermed ikke uten videre sin tilslutning til dem som i den senere tid har hevdet at selv en slik, relativt inkluderende kristosentrisk holdning, er en uholdbar rest av tanken om kristendom som den eneste sannhet.² Men Thelle vil ikke sette grenser for dette Kristus-nærvær. Det er intet som er uberørt av Kristus, og dermed intet som ikke «ved Guds nåde kan forvandles og nyskapes».³ I denne sammenheng avviser Thelle det å skulle skille mellom skapelse og forløsning; begge deler har med Kristus å gjøre, og vi kan ikke i noen sammenheng utelukke at han skulle være nærværende også som Frelser.

Dette leder nødvendigvis til en religionsteologi der den religiøse søken får en svært stor vekt: Mennesker er på leting i troens grenseland etter en tro og en virkelighetsforståelse som kan gi sammenheng og integritet, men som samtidig er så åpen at den ikke stenger for andres erfaring, en «tro som har rom for menneskelivet i alle dets dimensjoner».⁴ Såvidt jeg kan forstå, er det en slik forståelse som bærer Thelles framstilling av religionsmøtet. Han ønsker ikke å gi slipp på sin kristne identitet, og til denne identitet hører nødvendigvis en kristosentrisk trosforståelse. Samtidig har ethvert menneske noe å bidra med, og hans

vandringer i troens grenseland er forsøk på å avdekke noe av rikdommen i disse bidrag.

Om modellen for religionsmøtet slik har beholdt et nytestamentlig, kristosentrisk preg, er det derfor vanskelig å unngå den forståelse at *sannhet* hos Thelle til syvende og sist er noe som er tenkt klart antroposentrisk. Drivkraften i den religiøse søken er menneskets behov for å integrere livserfaring, og de religiøse tradisjoner får dermed vekt i den grad de kan bidra til dette. Thelle vet nok at sannheten kommer til mennesket som gave og åpenbaring. Men dette får relativt liten vekt innenfor en framstilling der menneskets hvileløse søken er det som til syvende og sist blir stående som målet.

Såvidt jeg kan forstå, har vi da tross alt beveget oss relativt langt bort fra NT's virkelighetsforståelse. NT kjenner også tanken om Guds nærvær utenfor den bibelske overlevering. Men dette nærvær forsøkes aldri utnyttet som sannhetskriterium, det kan bare brukes som illustrasjon.⁵ Derfor får menneskets søken etter sannheten heller aldri noen selvstendig vekt i NT. Sannheten er i NT det at Gud finner mennesket, aldri det motsatte. Paulus kan framheve dette så sterkt at han sier det var dem som *ikke* søkte som fant, de derimot som søkte, nådde ikke fram.⁶

Mitt poeng i denne sammenheng er ikke det at denne tanke om diskontinuiteten mellom sannhet og søken i og for seg skulle begrunne en teori om det enestående ved den kristne tro. Til det er den klart utilstrekkelig, blant annet fordi nettopp japansk buddhisme (Amida-buddhisme) kan oppvise klare likhetstrekk. Men som korleksjon av Thelles forståelse av vandringerne i grenselandet, har den likevel adskillig vekt. For dersom Thelle i sin framstilling av trosmøtet kommer til å fortelge den ene part, er det da egentlig et ekte trosmøte som har funnet sted?

Jeg ser det også slik at det må reises alvorlige innvendinger mot Thelles tanker om et Kristus-nærvær på tvers av religionsgrensene. For det første er det ikke uten grunn at tilhengerne av et åpnere utgangspunkt for religionsteologien vil forstå en slik kristosentrisme som en form for kristendoms-imperialisme.⁷ Er det nemlig uten videre sikkert at de religiøse tradisjoner som ikke selv forstår seg med utgangspunkt i overleveringene om Jesu liv, mest adekvat utlegges som Kristus-nærvær? Og er det uten videre sikkert at disse religioners tilhengere vil være tilfreds med en slik fortolkning av sin tro? Jeg tror jeg aner den Kristus-grepethet, det feste til den kristne tros grunnvoller som ligger bak Thelles understrekning av dette. Men når Kristus-nærværet tegnes så åpent som Thelle antyder, lager en ikke da flere problemer enn en løser, ikke minst metodiske? For hva er *Kristus*-nærvær til forskjell f.eks. fra ekthet og varme, når dette Kristus-nærvær forutsetningsvis

skal være til stede overalt? Må en ikke, får å kunne bruke ordene med den pregnans de selv krever, fastholde en eller annen form for kontinuitet med den primære overlevering om Jesus (=NT) for å kunne tale om Kristus-nærvær uten at det hele skal bli borte i diffus spekulasjon?

Til det kommer at det også kan reises vesentlige teologiske innvendinger mot denne grenseløse Kristus-fromhet. Thelle understreker, som også NT gjør det, *sammenhengen* mellom skapelse og forløsning: Kristus er både Skaper og Frelser. Men det spørres om en ikke kommer opp i helt uholdbare konsekvenser dersom en ikke også *skiller* mellom dem. Det er neppe til å komme forbi at Bibelen for først til sist med stor entydighet fastholder at selv om Gud nok er allestedsnærværende som Skaper, så er han ikke uten videre det som Frelser. Domstanken, alvoret og selve dynamikken i den bibelske framstilling av frelsen blir borte om en ikke klart fastholder denne distinksjonen. Denne bevissthet gjennomsyrrer ikke bare reformasjonens, men også oldkirkens teologi. Oldkirkens teologer ble gjennom oppgjøret med en skapelsesfornektende gnostisisme utfordret til klart og sterkt å framstille *sammenhengen* mellom skapelse og frelse: Det er den Gud som har skapt verden, som også frelser den. Men de samme teologer så det som helt nødvendig i sin trosbekjennelse å fastholde den spenning mellom 1. og 2. trosartikkel som både Nicaenum og Apostolicum viser: Gud er hele verdens Skaper og Herre. Men som Frelser er han kun til stede i de konkrete historiske begivenheter bekjennelsene regner opp: Jesu fødsel, liv, død og oppstandelse. En annen tolkning av bekjennelsene tar neppe deres historiske kontekst på alvor. Og dermed er vi tilbake til det spørsmålet jeg antydte ovenfor: Må ikke en religionsteologi som virkelig ønsker å ta møtet mellom religionene på alvor, også ha plass for det radikale eksklusivitetskrav som fra første stund av utvilsomt ligger i den kristne bekjennelse til Jesus som Frelser og Herre?

Styrken ved Thelles framstilling er utvilsomt dens nærhet til erfaringen, det sterke og spennende den formidler av *opplevelsen* av religionsmøtet. Men denne styrken blir samtidig en svakhet, fordi den gir for lite rom for den kritiske distanse og bearbeidelse av møtet. Det er utvilsomt bokens svakhet som bidrag til utviklingen av en kristen religionsteologi, fordi den legger den tanke nær at opplevelsen i seg selv får fungere som sannhetskriterium.⁸

La meg til slutt få knytte noen kommentarer til bokens tittel, som har undret meg en del. «Hvem kan stoppe vinden?» er et sitat fra den japanske buddhismunk Kobo Daishi (Kukai), som levde ca. år 800 og som huskes som grunnleggeren av Shingon-sekten. Ifølge Thelles fortolkning, beskriver ordene nettopp den hvileløse søken etter sannheten som ble Kobo

Daishis ideal da han sa nei til et liv i tom luksus og brøt opp for å søke sannheten. Thelle stiller dette sitatet sammen med Jesu ord i Jh. 3, 8: Vinden blåser hvor den vil, men du vet ikke hvorfra eller hvorhen.⁹

Det er to ting jeg har undret meg over i denne sammenheng. For det første tror jeg ikke sammenhengen mellom Kobo Daishis ord og Jesu ord er så nær som ordlyden umiddelbart kan tyde på. Slik jeg leser Jh 3, er det intet der som tyder på at Jesus tenker på menneskets hvileløse søken etter sannheten. Tvert imot er vår manglende forståelse av vindens vandringer et bilde på det religiøse menneskes (in casu: Nikodemus') manglende evne til å fatte den virkelighet som bare Gud selv kan skape gjennom vann og Ånd. Lest i sin sammenheng på den måten, sier Jesu ord snarere det motsatte enn Kobo Daishis.

Men jeg har undret meg over en ting til. Meningen hos Thelle er vel at dette spørsmålet ikke skal ha noe klart og entydig svar; grubleren vandrer så lenge vinden blåser. Men i Det nye testamente har spørsmålet et helt klart og entydig svar; der er en som kan stoppe vinden. Det er han som i Mk 4, 41 møtes med dette spørsmål: Hvem er han? Både vinden og sjøen er ham lydige! Er det ikke dit en kristen religionsteologi må føre også oss, om den ønsker å ta sin kristne identitet på alvor?

NOTER

1. Universitetsforlaget, Oslo 1991.
2. Flere representanter for dette syn er presentert i *NOTM* 4/1989, som gir en god innføring i den nyere debatt om disse spørsmål. Jfr. Thelles eget bidrag, «Religionsteologiens Rubicon», s. 225–237. For Thelle er dette Rubicon nettopp spørsmålet om religionsteologiens kristosentrisitet.
3. *Hvem kan stoppe vinden?*, s. 109. Denne og andre formuleringer kan tyde på at Thelles eget syn ligger et eller annet sted i nærheten av Karl Rahners.
4. S.st.
5. Mt 5, 45; Apgj 17, 28.
6. Rom 9, 30–31.
7. Jfr. G. A. Lindbeck, *The Nature of Doctrine: Religion and Theology in a Post-Liberal Age*, 1984, s. 61: Det er noe arrogant i å anta at kristne vet hva ikke troende opplever og tror i dypet av sin tilværelse, og *det* bedre enn disse kjenner selv. Sitert etter *NOTM* 4/1989, s. 200.
8. Jfr. Per Lønnings kritikk av den ensidig pragmatiske tilnærming i mye nyere religionsteologi, i «Dialog: et spørsmål om religionsteologi», *NOTM* 4/1989, s. 201.
9. *Hvem kan stoppe vinden*, s. 13.

Knut Alfsvåg, f. 1955, cand. theol. MF 1980. Misjonsprest NMS 1983, fra 1986 i Japan. Div. artikler om Luthers teologi og japansk kirke- og religionshistorie.

To stop the wind

Reflections on central issues in Notto R. Thelle's book *Who can stop the wind? Wanderings on the boundary between East and West*.